

CONSIDERACIONS GENERALS SOBRE LA LLENGUA AMAZIC

La llengua amazic (anomenada *tamazic* pels mateixos amazics) és el parlar dels *imazighen*, nom genèric dels amazics; significa “gent lliure”.

Actualment hi ha uns 20 milions de parlants, en un territori que s'extén des de les Illes Canàries fins els límits occidentals d'Egipte i des del Mediterrani fins als rius Senegal i Níger.

Com es distribueixen i s'anomenen els principals parlars amazics:

- 1) Al Marroc hi ha uns 12 milions d'amazics que representen més del 40% de la població. Els dialectes més representatius són:
 - El rifeny o *tarifit* al nord del Marroc; És principalment la llengua de les muntanyes del Rif i contrades veïnes.
 - El *tamazic* (es tracta també del nom global de la llengua berber) al centre est;
 - El *tacelhit* al sud-oest, conegut també pel nom de *chelha* o *chleuh*. És el parlar amb més tradició literària escrita: se'n conserven escrits del segle XVI en llengua àrab.
- 2) A Algèria hi ha uns 7 milions de persones amazigues que representen al voltant del 25% de la població. Els dialectes més parlats són:
 - El cabilenc o *teqbailit*, al nord d'Algèria; És el parlar que ha rebut més impuls modern gràcies a l'edició de revistes i llibres, la reivindicació de l'ús social, etc.
 - El *taixawit*, al sud-oest;
 - El *tamzabit*, al centre nord.
- 3) A la zona del Sàhara, en una extensa àrea situada a cavall entre Algèria, Líbia, Nigèria, Burkina Faso i, sobretot, Níger (amb uns 500 mil parlants) i Mali (amb uns 400 mil parlants).
 - Tiareg o *tamaceq*, el parlar dels tuaregs.

El *tamaceq* és l'únic parlar que ha conservat fins avui l'antiga escriptura, anomenada *tifinagh* i deriva, segurament, de l'escriptura líbica.

Actualment l'amazic s'escriu principalment en alfabet llatí. Existeix també una utilització creixent de l'alfabet *tifinagh*, el qual s'ha enriquit amb alguns signes complementaris per adaptar-lo als usos actuals.

L'amazic només és oficial a Níger i Mali. Al Marroc, Algèria, Tunis, Líbia, Mauritània i el Txad, la llengua amaziga no té cap mena d'estatus polític. Aquesta situació ha anat generant com a resposta un important moviment reivindicatiu, en especial a Algèria i el Marroc. Des de fa uns anys al Marroc s'ha creat l'IRCAM (Institut Royal de la Cultura Amaziga) la missió de la qual és la recuperació de la llengua i la cultura amazigues, l'edició de materials en aquesta llengua (en alfabet *tifinagh*) i la instauració progressiva de l'ensenyament de l'amazic a les escoles.

La llengua amaziga és una llengua afroasiàtica amb algunes característiques semblants a les llengües semítiques com l'hebreu o l'àrab en els aspectes fonètics i d'estructura morfològica, però força allunyada en el lèxic i en els morfemes utilitzats. Malgrat això, la llengua amaziga està influenciada per nombrosos arabismes, ja que la població conviu amb aquestes dues comunitats lingüístiques. La influència de la llengua llatina també hi és present en el lèxic com a conseqüència d'un llarg període de romanització.

L'ÚS DE LA LLENGUA AMAZIGA A ELS LLIBRES DE LA NUR

L'edició d'aquest llibre representa una fita molt important, ja que és el primer llibre editat en català i amazic, després d'un treball considerablement difícil com a conseqüència de la falta d'extensió social d'una escriptura regularitzada entre la població amazic. A la guia didàctica trobareu indicacions entorn a les normes d'escriptura i de lectura utilitzades en aquest llibre.

A causa de la presència de molts dialectes i localismes, per a l'edició d'aquest llibre s'ha utilitzat el criteri de procedència majoritària de persones amazigues al nostre país. Així, s'ha consensuat tot el vocabulari entre dues parles: el parlar de Nador i el parlar d'Al-Hoceimas, intentant evitar l'ús extès d'arabismes i de castellanismes quan existeix i s'entén la paraula amaziga. Volem recordar la gran tasca que s'està duent a terme en la recuperació d'aquesta llengua.

Per últim, ens volem referir a l'alfabet de símbols *tifinagh*. Encara que la llengua escrita utilitza majoritàriament l'alfabet llatí, és cert que a les escoles marroquines s'introdueix la llengua amb l'alfabet *tifinagh*. Nosaltres l'hem volgut fer present a partir dels títols perquè la seva visualització sigui un acte familiar i no anecdòtic.

L'ESCRITURA AMAZIGA (Sistemes gràfics habituals i escriptura utilitzada)

La llengua amaziga s'escriu principalment per mitjà de les lletres tfinagh tradicionals i mitjançant l'alfabet llatí (anomenat també universal).

En aquesta obra **hem utilitzat fonamentalment l'alfabet llatí en una transcripció simplificada**, que se serveix dels caràcters llatins més habituals, tal com apareix a la taula adjunta (**TES: Transcripció Estàndard Simplificada**).

Pel que fa a la transcripció del parlar rifeny (que és el més comú entre la població amaziga a Catalunya) i tenint en compte el públic infantil a qui va adreçada l'obra, **hem aplicat una adaptació d'aquesta transcripció simplificada** de tipus particularista (**Transcripció Particularista Rifena: TPR**) aproximada a la manera de parlar que transcrivim en aquest text, seguint els criteris de l'obra Tutlayt Tarifit (1998).

D'altra banda, en l'escriptura en lletres **Tfinagh** ens hem fonamentat en criteris d'**estàndard panamazic**, tot utilitzant els signes generals establerts per l'**IRCAM**, centre estandarditzador oficial marroquí.

CONSELLS PER A LA LECTURA

Lletres amb un so específic en l'escriptura amaziga de base llatina

I. Sons i escriptures específicament amazics

C: Es pronuncia com la "x" catalana. Ex: "cek" [ʃec] (tu), "muc" [muʃ] (gat, moix)

X: Es pronuncia com "j" espanyola: "axdim" [axdim] (mena de paella)

H, H': Es pronuncien com a "h" amb diferents graus d'aspiració. Ex: "wah" (sí), "h'enna" (henna, alquena)

Â: Es pronuncia com l'âain àrab. Ex: rûc [rɛuʃ] (niu)

GH: Es pronuncia com la "R" francesa, però sense vibració. Ex: "aghrum" (pa)

Q: Es pronuncia amb una articulació gutural (com la “q” de l'àrab i d'altres llengües semítiques). Ex: “sqaregh” (vaig callar)

II. Algunes maneres especials de pronunciar. Sons fricatius i emfàtics

T, D, K . La “T” i la “D” es pronuncien sovint fricatives (com la “th” anglesa de “thng” i de “this”). Ex: “tamghart” (dona), “abrid” (camí). De manera semblant, la “K” és pronunciada fricativa amb diferents graus. Ex: “akal” (terra) es pot pronunciar [a \underset{k} ar] (amb “ \underset{k} ” fricativa o “acar”; “aksum” (carn) pot ser pronunciat amb “k” fricativa [a \underset{k} sum] o com “aysum” etc.

D', T', S', Z' es pronuncien amb una constricció gutural (com les lletres emfàtiques de l'àrab i d'altres llengües afroasiàtiques). Ex: “ad'ad'” (dit), “titt'” (ull), “tamess'at'” (cuixa), “az'ri” (bellesa).

III. Atenció a l'hora de llegir ...

S: La “s” sempre té el mateix valor d'“s” sorda. Ex: asardun (mul)

G: La “g” sempre es pronuncia com “g” a “ga, gue, gui etc.”. Ex: “agemmiz” (galta)

LL i NY es llegeixen “l” + “l” i “n” + “y”. (no tenen el so específic d'aquests grups de lletres en català)

IV. Sobre algunes formes de pronunciar rifenyas

De manera general, comparant el rifeny amb els altres parlars amazics podem observar al quadre que la L d'altres parlars amazics es pronuncia R en rifeny (lqadi, > rqadi, ul > ur) i que hi ha “algunes combinacions particulars del rifeny” (LT, LL, YT: ultma > utcma; illa > idja; taxsayt > taxsact).

També, en algunes zones del Rif no es pronuncia la R: “taddart” [taddat]. Això pot fer pronunciar més obertes les vocals de les síl·labes “-UR”, “-IR” etc.: “tamurt”, “tayzirt”

Entrant més en detall els grups “MT” i “MD” es pronuncien molt sovint amb “N” és a dir, [nt] i [nd] respectivament. Ex: “taqemmumt” (boqueta, petó), “xedemt” (heu treballat – femení), “tamdint” (ciutat), “tamda” (bassa).

Amb la col·laboració de:

GEA Grup d'Estudis Amazics de la Universitat Autònoma de Barcelona